

keket védelmező bölcsek asszonyok millióinak(?) kiáltása volt (37. old.), még sokban gyengítik a könyv elfogulatlanságáról esetlegesen kialakított képet.

(Salisbury, Jonathan & Jackson, David: *Challenging Macho Values – Practical Ways of Working with Adolescent Boys*. The Falmer Press, London, 1996.)

Vizer Balázs

AZ ISKOLA, MINT ERŐSZAKSZERVEZET

A 13 szerző írásából álló tanulmánykötet témája a szervezeti erőszak, melynek színtere az iskola. Az alkotók Kanada iskolarendszerét, iskolai gyakorlatát elemzik egyazon szempontból, különböző szinteken. Vizsgálódásaik tárgya olyan problémakört ölel fel, mely a levont következtetésekkel együtt túlmutat Kanada határain, s több nyugati országra, de különösen az amerikai kontinens államaira is érvényesnek mondhatók. Kanada egy etnikailag vegyes ország, tehát a rasszizmus kérdése, annak az oktatás intézményeiben való megjelenése különösen nagy hangsúlyt kap az egyes tanulmányokban. A cikkeket nem egyforma súllyal ismertetjük, inkább csak ízelítőt szeretnénk adni a témából, a legérdekesebbnek vélt írásokból szemezgetve.

Aki elolvassa ezt a könyvet, annak az az érzése támadhat, hogy az iskola nem más, mint a különböző érdekek mentén szerveződött frontok hadszíntere, hogy az iskolai élet minden egyes szereplője ellenséges viszonyban áll egymással, s hol az erőszak elkövetőivé, hol annak áldozataivá válik. Az iskola, mint rendszer „megerőszakolja” a diákokat, épp úgy, ahogy a tanárt; a tanár – testileg-lelkileg egyaránt – bántalmazza a tanulókat; a gyerekek szintén nem kímélik egymást. A nemi, faji, társadalmi hovatartozás, a vallás, a szexuális beállítottság meghatározó tényezőt jelentenek mindezen küzdelmekben.

Amennyiben kilépünk a szűken vett oktatási rendszerből, s annak más alrendszerekkel való viszonyát vizsgáljuk, úgyszintén gyerekek, nők, etnikumok stb. ellen elkövetett erőszakot találunk. Ezt állítja az egyik cikk írója, aki olyan bírósági ítéleteket tanulmányozott, amelyeket a gyermekeket bántalmazó tanárok eseteiben hoztak. A szerző arra a megállapításra jut, hogy a gyerekek koruknál fogva diszkrimináltak, tudniillik a bíróság sokkal inkább helyén valónak ítéli meg fizikai bántalmazásukat, mint ha felnőttekről lenne szó. Egy másik tanulmány témája a filozófia, az ismeretelmélet és lételmélet hozzájárulása a nemek közötti hierarchia kialakulásához: a tradicionálisan a férfifiassághoz kapcsolódó és elsődlegesnek tekintett jel-

lemzők, mint az értelem, az objektivitás felértékelődtek, s a nőiességhez tartozónak vélt értékek, mint az érzelem, a test, a szubjektivitás lealacsonyodtak, másodlagos szerepet kaptak. A szerzők a szervezeti erőszakot úgy definiálják, mint olyan intézményes gyakorlatot vagy eljárást, mely kedvezőtlen hatással van a gyermekekre vagy a gyermekek egy csoportjára azáltal, hogy őket pszichikailag, szellemileg, lelkileg, kulturálisan, gazdaságilag vagy fizikailag terheli. Ez az oktatási környezetben azt is jelenti, hogy akadályozza a diákokat a tanulásban, ezáltal sérti őket. Ugyanakkor több szerző is kiemeli, hogy az iskolában elkövetett erőszak olyannyira részévé vált társadalmunknak, s oly mértékben ivódott bele nevelési elképzeléseinkbe és elveinkbe, hogy szinte észre sem vesszük létezését.

A kötet szerzőinek célja nem kevesebb, mint egyrészt felhívni a figyelmet arra a tömeges sértésre, kirekesztésre, ami nem pusztán az iskolákat jellemzi – a közoktatástól egészen a felsőoktatásig –, hanem az egész társadalmat; másrészt olyan pedagógiai gyakorlatok kidolgozása és alkalmazása, melyek lehetőséget teremtenek mindezen erőszakfajták előfordulásának csökkentésére, például azáltal, hogy a róla való beszélgetés helyet kap az iskolában.

Az egyes szakemberek kiindulópontja azonos: az iskola előnyt biztosít, „jutalmazza” azokat, akik hagyományosan előnyt élveznek az oktatás, s a társadalmi élet egyéb területein is, s az eleve hátránnyal indulókat pedig kirekeszti, vagy „elősegíti”, hogy saját maguk váljanak meg az oktatási intézménytől, s a későbbiekben a befejezetlen iskola hosszan tartó hátránnyától szenvedjenek. Aki olvasott Bourdieut, az előtt nem ismeretlen az a felfogás, miszerint az iskolának, mint rendszernek létezik olyan funkciója, mely mind az előnyöket, mind a hátrányokat megerősíti, s fenntartja a társadalmi egyenlőtlenséget. Az iskola, a közvetített tudás tartalma és formája, a vizsgáztatás módja és az elvárások az eleve magasabb társadalmi osztályból származó gyerekeknek kedveznek, s a hátránnyal indulókat még hátrányosabb helyzetbe hozzák. Amikor az egyik szerző az egyetem által nyújtott tudást vizsgálja, épp azt kifogásolja, hogy az intézmény az objektív tudást sokkal inkább felülértékeli, mint a tapasztalat által szerzett ismereteket, az önálló elképzeléseket. Így a számonkérés során az akadémiai esszét, mint műfajt fölérendeli az elbeszélésnek, s a beszámolót, ami bizonyos kultúrákban, illetve a nők körében értékelt, nem tekinti olyan tudományosnak, mint az előbbit. Az oktatásban az írás felette áll a beszédnek, ami szintén a fehér középosztálynak, s közöttük is elsősorban a fiúknak kedvez. Mindezek tehát egyenlőtlennek teszik a tanulókat, fajuk, társadalmi helyzetük, nemük alapján.

A szakemberek szerint az oktatásban a gyerekeket versenyzetítik egymással, a kevés pozícióért való küz-

delemre tanítják őket, de a kollektív munkára, egymás kölcsönös fejlesztésére nem. Az iskola egyenlő esélyeket hirdet, ugyanakkor konzerválja a társadalmi rétegződést. A szervezeti erőszak az eleve alacsonyabb társadalmi pozícióban lévőköt el akarja tüntetni a rendszerből, ki akarja zárni a versenyből. Ugyanakkor a „sikeresekre” is van negatív hatása, hiszen ők azt gondolják, hogy személyes képességeiknek köszönhetik előmenetelüket, így a „rosszabbakat”, „gyengébbeket” lenézve izolálják magukat másoktól. Az előnyös helyzetben lévők a hátrányos helyzetűeket okolják saját kudarcukért.

A kötet egyik szerkesztője három tényezőt jelöl meg az erőszak forrásaként: 1. standardizáció, 2. pedagógiai gyakorlat, 3. büntetés. A szabványosításnak, a standardizációnak tartalmi és időtényezője egyaránt van. A felmérő tesztek szükségszerűen egyfajta kulturális keretbe vannak beágyazva. Más kulturális-társadalmi háttérrel rendelkező gyerekeknek mások a tapasztalataik, tudásuk. Az időre elkészítendő felmérők esetében rosszabb az esélyük a lassan gondolkodóknak, a rosszul olvasóknak. Mindezek nemi és kulturális előítéleteket erősítenek meg. A pedagógiai gyakorlatra jellemző az érzelmi oldal, az affektivitás kiiktatása, a kognitív tudás, mint egyedül értékelhető tudástípus hegemoniája. A gyermek a kötelező oktatás miatt kiszakad a családból, de az iskola nem veszi át a család szerepét az érzelmi fejlődés terén. Az iskola mindezt visszautasítja, és a lakó- valamint vallási közösségek hatáskörébe utalja. A szerző szerint a probléma az, hogy ezek az intézmények a legtöbb gyermek számára ismeretlenek, tehát nincs hely, ahol érzéseiket kifejezhetnék, ahol érzelmi világuk fejlődhetne, ami egyébként a felmérések szerint a kognitív fejlődést is nagy mértékben elősegíthetné. Az egyik szakember anya-tanárokkal készített interjúkat. Sok tanár maga is szülő, így az affektív jellegű tudását kamatoztathatná a pedagógiai gyakorlatban. Az iskolarendszer azonban ezt nem teszi lehetővé, a pedagógusoknak külön kell választaniuk szerepeiket, az érzelmeiket ugyanúgy otthon kell hagyniuk, mint a gyerekeknek. Az erőszak kialakulásáért felelősnek tekintett harmadik elem, a büntetés az oktatás részévé vált, hogy a tanuláshoz szükséges, biztonságos környezet biztosítva legyen.

A szerkesztő-szerző az iskolavezetőket két szinten tartja felelősnek a gyermek bántalmazásáért. Egyrészt, mert figyelmen kívül hagyják, így elnézik az iskolán kívüli erőszakot azáltal, hogy nem beszélnek róla. Nem beszélnek róla, mert nincs rá hely a tantervben, nincs olyan fórum, ahol a problémák a felszínre kerülhetnek. A gyerekek tehát nem tanulják meg felismerni az erőszakot, s később sem beszélhetik ki. Magukkal cipelik, ami öngyűlölet, gyűlölet formájában nyilvánul meg egyfelől. Másrészt maguk az elfogadott iskolai

gyakorlatok és folyamatok is sértők. A tanárok és más iskolai hatóságok jogában áll, hogy fizikai erőszakot alkalmazzanak. A szisztematikus erőszaknak része a versenyzetető osztályozási rendszer is, valamint a kizáró pedagógia, mely megalázza a „mások” kultúráját azáltal, hogy kihagyja a tananyagból, hogy nem esik szó róla.

A kritikai és feminista pedagógia szószólói azt szeretnék, ha a hagyományosan kizárt csoportok, mint a fogyatékosok, a szegények, az etnikai kisebbségek, a leszbikusok, a homoszexuálisok is helyet kapnának az oktatásban. A szervezeti erőszak ugyan mindenkit érint, de nem egyforma mértékben. Sokkal inkább bántja azokat, akik „mások”, akik kreatívabbak, érzékenyebbek. Olyan pedagógiai gyakorlat kialakítása szükséges, melyben az érzelmi elem is hangsúlyt kap, melyben odafigyelnek a gyerekek tapasztalataira, melyben súlya van a gyerekek véleményének. Mindehhez azonban a tanárok hozzáállásán kell változtatni, mondják. Ehhez elsősorban az szükséges, hogy a pedagógusok vizsgálat tárgyává tegyék és feldolgozzák gyermekkori élményeiket, erőszakhoz kapcsolódó saját tapasztalataikat, hogy aztán szabadon beszélgethessenek diákjaikkal a korábban tabuként kezelt témákról: az erőszakról, a szexualitásról, a rasszizmusról stb. Kritikusan felül kell vizsgálni minden értéket és interpretációt, ami az iskolában történik: amit és ahogyan tanítanak, ahogy értékelik a tanítást, a működő kirekesztő mechanizmusokat, az iskolai rendszer célját, a célok eléréshez használt eszközöket, valamint a várt eredményeket – a szerzők mindezt olyan, az oktatás minden szintjén szükséges kollektív folyamatnak tartják, mely kedvező esetben elvezethet az attitűdváltáshoz.

(Juanita Ross Epp & Ailsa M. Watkinson: *Systemic Violence. How School Hurts Children*. London, Falmer Press, 1996.)

Abonyi Nóra

AZ ERŐSZAK – SZOCIOLÓGUSSZEMMEL

A tekintélyes német szociológiai folyóirat, a *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 1997-ben *Soziologie der Gewalt* (Az erőszak szociológiája) címmel vaskos, több mint 400 oldalas különszámot jelentetett meg. Az összesen 17 tanulmányt (a három angolul, illetve az egy franciául írott szöveget fordításban olvashatjuk) felvonultató kötet ismertetése nehéz feladat elé állította e sorok íróját. Nem is annyira magának a szemlének a megírására gondolok, mint inkább arra a tényre, hogy terjedelmi okokból kénytelen